

Konrad Żurek

WSPIA – Rzeszowska Szkoła Wyższa Wydział Prawa i Administracji

ORCID: 0000-0001-6005-7787

UBEZPIECZENIE SPOŁECZNE OSÓB DUCHOWNYCH W III RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ – WYBRANE ASPEKTY

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przybliżenie i omówienie zagadnienia ubezpieczeń społecznych osób duchownych w okresie III Rzeczypospolitej Polskiej. Ubezpieczenia społeczne są podstawowym instrumentem realizacji prawa jednostki do zabezpieczenia społecznego, które powszechnie spotyka się w konstytucjach wielu współczesnych państw. Wykonywanie pracy zarobkowej wiąże się z reguły z podleganiem ubezpieczeniom społecznym oraz koniecznością opłacania składek na te ubezpieczenia. Istotne jest zatem to, aby osoba podejmująca pracę była świadoma czy ma obowiązek ubezpieczeń społecznych, czy też ubezpieczenia te mają dla niej charakter dobrowolny.

W okresie Polski Ludowej dokonało się wiele zmian w systemie polityczno-prawnym. Jednym z najistotniejszych była niewątpliwie kwestia ubezpieczeń społecznych osób duchownych. Podkreślić należy, że duchowni aż do końca trwania Polski Ludowej byli poza systemem powszechnego ubezpieczenia społecznego z racji pozostawania w stanie duchownym. Istotne zmiany dla osób duchownych nastąpiły dopiero w 1989 r. i zostały one przedstawione w niniejszym opracowaniu.

Pojęcie osoby duchownej

Polskie prawo nie zawiera jednolitej definicji „duchownego”. Należy zaznaczyć, że oprócz osób duchownych ustawy wyznaniowe¹ wyróżniają osoby zakonne lub członków zakonu i członków diakonatu. Duchowni nie stanowią jednolitej gru-

¹ Definicja „duchownego” zawarta została w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1989, nr 29, poz. 155) oraz w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. 1989, nr 29, poz. 156).

py. Ustawy wyznaniowe wymieniają duchownych pełniących funkcje religijno-kultowe w sposób stały oraz duchownych wybieranych na określoną kadencję. Przy braku precyzyjnych wytycznych określających cechy osoby duchownej zagadnienie to precyzują normy prawa wewnętrznego samych Kościołów i innych związków wyznaniowych, np. statuty związków wyznaniowych wpisanych do rejestru Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji².

Wśród aktów prawnych wskazanych jako tzw. ustawy wyznaniowe próżno szukać definicji legalnej „osoby duchownej” czy „duchownego”. Co prawda ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych zawiera definicję osoby duchownej, lecz miała ona zastosowanie wyłącznie w zakresie określania statusu tych osób na gruncie ubezpieczeń społecznych. Ustawodawca polski ustanowienie definicji pojęcia *duchowny* pozostawił autonomicznej decyzji opartej na prawie własnym Kościołów oraz innych związków wyznaniowych, o czym mówi art. 12 ust. 1 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania stanowiący, że osoby duchowne korzystają z praw i podlegają obowiązkowi na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, społecznego i kulturalnego³.

Z kolei jak stanowi art. 8 pkt 13 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych: „Za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła Katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszy, postulatów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia”⁴. Tym samym status osoby duchownej na kanwie polskiego prawa posiada osoba, która została ustanowiona duchownym zgodnie z normami prawa wewnętrznego Kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej⁵.

Jak już zaznaczono, pojęcie *duchowny* nie zostało w pełni sprecyzowane przez ustawodawcę i do dzisiaj budzi pewne wątpliwości⁶. W orzecnictwie sądowym również zmierzono się z definicją „duchownego”. Według uchwały siedmioosobowego składu Izby Karnej Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1992 r.: „Pojęcie «duchowny», obok wspomnianych poprzednio ustaw, występuje także w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (...) oraz w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (...). Jakkolwiek żadna z wymienionych ustaw pojęcia tego nie definiuje to jednak używa go w takim kontekście werbalnym i funkcjonalnym, który dla wykładni nie jest jak się wydaje – bez znaczenia. W pierwszej z tych ustaw mówi się

² P. Borecki, *Uprawnienia i obowiązki osób duchownych*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/t,3244> (25.09.2022).

³ Dz.U. 1989, nr 29, poz. 155.

⁴ Dz.U. 2022, poz. 1009.

⁵ P. Stanisławski, *Sytuacja prawna osób duchownych* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 290.

⁶ M. Poniatowski, *Zespół praw i obowiązków osoby duchownej jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym zwyczajnym*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. XXI, s. 31.

o «stanie duchownym lub zakonnym» (art. 2 pkt 10), o «kształceniu i zatrudnieniu duchownych» (art. 19 pkt 5), w drugiej zaś o «funkcji duchownych Kościoła Katolickiego; funkcji duchownych innych Kościołów i związków wyznaniowych» (art. 6). Dokonując interpretacji pojęcia «duchowny», trzeba przyjąć istnienie minimum poprawności procesu legislacyjnego, co oznacza iż niedopuszczalne jest takie ustalenie znaczenia normy prawnej, przy którym określone zwroty traktowane są jako pozbawione normatywnego znaczenia. W tym wypadku chodzi głównie o zwroty «zatrudnienia duchownych» i «funkcji duchownych». Oba te sformułowania wskazują na szczególny status osoby duchownej w strukturze określonego Kościoła lub związku wyznaniowego. Osobę tę wyróżnia spośród ogółu wyznawców danej religii to, iż powołana została do stałego organizowania i sprawowania kultu religijnego. Z tego też powodu pojęcie «duchowny» upodabnia się do zawodu, z czym z kolei wiąże się obowiązek ubezpieczenia przewidziany we wspomnianej wyżej ustawie z 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych. Tak więc, nie każdy wierny lub członek związku wyznaniowego powołany do wykonywania czynności religijnych jest duchownym⁷.

Prawodawca dokonuje również wykładni definicji *duchowny katolicki*. W rozumieniu przepisów polskiego prawa o zawarciu małżeństwa to osoba, która z tytułu zajmowanego stanowiska w Kościele katolickim oraz ze względu na uznanie tych stanowisk w obwieszczeniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji uzyskała kompetencje do realizowania obowiązków związanych z zawarciem małżeństwa „konkordatowego”⁸.

Godne podkreślenia jest to że osoba duchowna to osoba spełniająca publiczne funkcje sakralne, powoływana w drodze ordynacji, wyboru lub nominacji, należąca do stanu duchownego (duchowieństwa). W Kościele katolickim do stanu duchownego należą diakoni, kapłani, biskupi i zakonnicy. Każda osoba duchowna z obowiązku przynależy do określonej diecezji (ksiądz diecezjalny) lub zakonu (ksiądz zakonny), do których zostaje inkardynowana na stałe przez przyjęcie święceń diakonatu lub profesję zakonną⁹.

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym osób duchownych

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹⁰ w art. 67 stanowi, że „obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolno-

⁷ Uchwała SN z dnia 6 maja 1992 r., sygn. I KZP 1/92, Legalis nr 27676.

⁸ A. Szadok-Bratuń, *Instytucja zawarcia małżeństwa „konkordatowego” przykładem nietypowej prywatyzacji zadań publicznych* [w:] *Prawne aspekty prywatyzacji*, red. J. Blicharz, Wrocław 2012, s. 203–220. Zob. A. Mezglewski, *Pojęcie „duchownego” w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2001, t. II, s. 4–8.

⁹ A. Łapiński, *Historia religii. Słownik terminologiczny*, Warszawa 1995.

¹⁰ Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.

ści do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa”.

Aktualnie uważa się, że status jednostki w państwie oraz społeczeństwie wyznaczony jest m.in. przez poziom wolności i praw człowieka, a szczególnie przez konstytucję¹¹.

Najistotniejszym czynnikiem systemu zabezpieczeń społecznych jest ubezpieczenie społeczne. Polega ono na obowiązku płacenia składek, skutkiem czego ubezpieczonemu przysługuje roszczenie o otrzymanie świadczenia, którego wysokość jest ściśle powiązana z długością trwania okresu składkowego. Jak słusznie spostrzegł P. Kuczma, dzięki temu powstaje czytelna zależność, tzn. im większy wkład wniesiony przez ubezpieczonego do systemu, tym wyższa wysokość otrzymywanego przez niego świadczenia. Jednak dalej przywołany autor pisze, że owo ściśle zarachowanie nie ma bezwzględneho charakteru. Sprawiedliwość społeczna i solidaryzm wymagają, aby jednostki, które z pewnych przyczyn nie wpłaciły do systemu wystarczającej kwoty, mogły jednak korzystać ze zgromadzonych tam przez innych ubezpieczonych środków, chociaż w minimalnym stopniu gwarantującym bezpieczeństwo socjalne¹².

Ubezpieczenia społeczne są trwale oraz ściśle powiązane z pracą, szczególnie świadczoną w ramach stosunku pracy, jak również pracą przedsiębiorców czy twórców¹³. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym oraz opłacania składek na te ubezpieczenia regulują przepisy ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

Odwołując się do historii, należy wspomnieć o tym, że do 1989 r. osoby duchowne w naszym kraju były pozbawione ubezpieczeń. Zasadnicze zmiany nastąpiły dopiero w trakcie rozmów i prowadzonych prac nad ustawą o stosunku Państwa do Kościoła w 1989 r., kiedy to dążono do unormowania tych kwestii, aby osoby duchowne, podobnie zresztą jak inni obywatele, mogły mieć dostęp do świadczeń. W chwili podpisania przywołanej ustawy ówczesny rząd zapewnił obywatelom polskim będącym osobami duchownymi ubezpieczenia zdrowotne, społeczne i wypadkowe¹⁴.

Jednym z wymiernych rezultatów reformy systemu ubezpieczeń społecznych, której podstawowe założenia weszły w życie 1 stycznia 1999 r., była zmiana statusu ubezpieczeniowego osób duchownych. Jak słusznie spostrzegł B. Wagner, w szczególnej sytuacji prawnej byli ci duchowni, którzy oprócz pozostawania w stanie

¹¹ J. Oniszczyk, *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005, s. 7.

¹² P. Kuczma, *Prawo do zabezpieczenia społecznego [w:] Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 595–605.

¹³ Orzeczenie TK z dnia 19 listopada 1996 r., sygn. K 7/95, OTK 1996, s. 416. Zob. też: P. Kuczma, *Prawo do zabezpieczenia...*, s. 600.

¹⁴ K. Przesmycki, *Ubezpieczenie wypadkowe osób duchownych*, internetowe: <https://serwisy.gazetaprawna.pl/emerytury-i-renty/artykuly/8055304,ks-krzysztof-przesmycki-ubezpieczenie-wypadkowe-osob-duchownych.html> (3.10.2022).

duchownym byli ponadto zatrudnieni na podstawie stosunku pracy. Należy zaznaczyć, że zarówno stan duchowny, jak i zatrudnienie – jeśli tytuły te rozpatruje się oddzielnie – wiążą się z obowiązkiem ubezpieczenia nie tylko na gruncie ubezpieczeń społecznych, ale także ubezpieczenia zdrowotnego¹⁵.

Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce posiadają autonomię w zakresie wykonywania tzw. władzy duchownej¹⁶, która odnosi się zarówno do ich działalności religijnej, jak i spraw organizacyjno-samorządowych, tj. hierarchii, obsady personalnej urzędów sprawujących kult, oraz spraw obejmujących przyjmowanie i wykluczanie wiernych ze wspólnoty, łącznie z ich pozycją w ramach tej struktury¹⁷.

Dla usytuowania prawnego Kościoła katolickiego zasadnicze znaczenie mają szczególnie dwa akty prawne: Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.¹⁸ i ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁹. Zgodnie z art. 71 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej „ubezpieczenie społeczne duchownych reguluje odrębna ustawa” oraz „niezależnie od ustawowego ubezpieczenia duchownych kościelne osoby prawne mogą prowadzić wewnętrzną działalność ubezpieczeniową na rzecz duchownych, która w rozumieniu ustawy jest działalnością niegospodarczą”.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych wskazała obowiązek ubezpieczeń emerytalnego oraz rentowych osób fizycznych, które na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej są m.in. osobami duchownymi. W zakresie ubezpieczeń społecznych nie ma znaczenia, czy osoba duchowna posiada obywatelstwo polskie, czy jest cudzoziemcem. Obowiązek ubezpieczeń społecznych wiąże się z faktem pozostawania osobą duchowną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (tzn. legalnie działające władze zwierzchnie danej osoby duchownej mają siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a ta osoba duchowna podlega pod jej zwierzchnictwo). Od 1 stycznia 1999 r. osoby duchowne objęte z tego tytułu ubezpieczeniami emerytalnym oraz rentowymi są także objęte obowiązkowym ubezpieczeniem wypadkowym. Podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z chwilą przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, natomiast w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszy, postulantów i juniorystów – od dnia ukończenia 25. roku życia. Uwypuklić trzeba, że alumni seminariów duchownych oraz teologicznych, nowicjusze, postulanci, juniorzyści i ich odpowiednicy dopiero od 30 grudnia 1999 r. podlegali obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym (od dnia ukończenia 25. roku życia,

¹⁵ B. Wagner, *Podmiotowy zakres ubezpieczeń emerytalnego i rentowego*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1999, nr 3, s. 3–6.

¹⁶ Por. wyrok WSA w Warszawie z dnia 6 czerwca 2012 r., sygn. II SA/Wa 644/12, CBOSA.

¹⁷ I. Nowak, *Duchowni prawnie uznanych wyznań jako świadkowie w postępowaniu podatkowym*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2021, nr 3, s. 53–76.

¹⁸ Dz.U. 1998, nr 51, poz. 318.

¹⁹ Dz.U. 2019, poz. 1347.

jako osoby duchowne). Dla osoby duchownej ubezpieczenia emerytalne i rentowe są obowiązkowe wówczas, gdy jest to dla nich jedyny tytuł do ubezpieczeń społecznych, oraz wtedy, gdy osoba duchowna nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty²⁰.

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych składa się z osobnej grupy przepisów prawnych normujących zasady podlegania ubezpieczeniom w razie tzw. kumulacji tytułów ubezpieczenia. Część z nich odnosi się bezpośrednio do osób duchownych pozostających w stosunku pracy. Wiążące w tym aspekcie regulacje prawne zawiera art. 9 ust. 1–1a ustawy. Przepisy te dotyczą zbiegu tytułów obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i ubezpieczeń rentowych, mają jednak swoje konsekwencje także na gruncie ubezpieczeń wypadkowego oraz chorobowego²¹.

Co istotne, duchowni przebywający na misjach poza Polską nadal podlegają ubezpieczeniom w kraju (wyjątek od reguły stanowią przepisy regulujące koordynację systemów zabezpieczenia społecznego obowiązujące pomiędzy Polską a krajem, na terytorium którego będzie prowadzona działalność misyjna). Wówczas gdy osoba duchowna jest delegowana do pracy w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, kraj, w którym powinna być ubezpieczona, wskazują przepisy prawa wspólnotowego o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego²².

Poddając analizie status ubezpieczeniowy duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, osobno należy rozpatrywać aspekty związane z ubezpieczeniami społecznymi, a jeszcze inaczej te, które obejmują ubezpieczenie zdrowotne. Według realizowanej idei reformy systemu ubezpieczeń zasady podlegania tym ubezpieczeniom zawarte są w odrębnych aktach prawnych oraz cechują się odmiennością przyjętych rozwiązań²³.

Fundusz Kościelny a ubezpieczenie społeczne osób duchownych w III Rzeczypospolitej Polskiej

Fundusz Kościelny został utworzony na mocy ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego²⁴ jako ekwiwalent upaństwowienia kościelnych nieruchomości ziemskich (tzw. dóbr martwej ręki). Wydatkowanie środków tego Funduszu znacząco różniło się na przestrzeni czasu w zależności od ustroju państwa i ugrupowań politycznych sprawujących rząd w kraju.

²⁰ *Ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych – poradnik*, www.zus.pl (1.10.2022), s. 14.

²¹ W. Muszalski, *Prawo socjalne*, Warszawa 1999, s. 104–105.

²² *Ubezpieczenie społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych – poradnik ZUS*, Warszawa 2020, s. 7.

²³ P. Stanisławski, *Status ubezpieczeniowy...*, s. 103.

²⁴ Dz.U. 1950, nr 9, poz. 87.

W 1989 r. na gruncie wielu ważnych wydarzeń prawnych i politycznych podjęta została dyskusja o zaangażowaniu Funduszu Kościelnego w finansowanie ubezpieczenia społecznego duchownych. Ujęta została w zmianie katalogu celów Funduszu²⁵.

Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 281 § 1 silnie akcentuje, że „wypełniając kościelną posługę, duchowni zasługują na wynagrodzenie odpowiednie ich pozycji, z uwzględnieniem zarówno natury ich zadania, jak również okoliczności miejsca i czasu, dzięki któremu mogliby zaspokoić potrzeby własnego życia”. Troška o to wyraża się poprzez tworzenie odpowiednich instytucji dbających o utrzymanie duchownych (kanon 281 i 1274 k.p.k.)²⁶.

Jednym z podstawowych założeń powołania Funduszu Kościelnego stanowiło materialne zabezpieczenie duchowieństwa. W zakresie zaangażowania Funduszu Kościelnego w pokrywanie wydatków związanych z ubezpieczeniem społecznym duchownych z określonego związku wyznaniowego, jak słusznie spostrzegł P. Stanisław, zależny był od liczby duchownych objętych przepisami ustawy ubezpieczeniowej oraz proporcji pomiędzy duchownymi, którzy opłacali składki, i osobami, które pobierały świadczenia. Zagadnienie to obejmowało też te związki wyznaniowe które w 1950 r. nie utraciły żadnych nieruchomości lub nie prowadziły działalności. Wysokość wydatków ubezpieczeniowych Funduszu Kościelnego stała się jedynym dokładnie określonym czynnikiem decydującym o wysokości dotacji budżetowej na Fundusz²⁷.

W tym miejscu należy przywołać art. 9 pkt. 4 ustawy o „dobrach martwej ręki”, który stanowi, że Fundusz Kościelny świadczyć będzie m.in. na opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne duchownych w wymiarze określonym w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych.

Z kolei jak stanowi art. 9 ust. 1 ustawy w kontekście sytuacji prawnej osób duchownych, które oprócz działalności duszpasterskiej wykonują pracę na podstawie stosunku pracy, należy podkreślić, że co do zasady podlegają one obowiązkom ubezpieczeniowym wyłącznie z racji posiadania statusu pracowniczego. Natomiast na zasadach dobrowolności mogą być objęte ubezpieczeniami również z tytułu pozostawania w stanie duchownym. Zgodnie z art. 16 ust. 11 ustawy składki płacone przez duchownych podlegających dobrowolnie ubezpieczeniom społecznym finansowane są w całości płacone przez ubezpieczonych i nie ma zastosowania ich współfinansowanie przez Fundusz Kościelny²⁸.

²⁵ P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne osób duchownych – charakterystyczne cechy i perspektywy zmian* [w:] *Systemy ubezpieczeń społecznych – między solidaryzmem a indywidualizmem*, red. M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2014, s. 105–128.

²⁶ Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus die XXV Ianuarii MCMLXXXIII anni, AAS 75(1983). Zob. też: J. Krzywkowska, T. Poterała, *Źródła dochodu duchownych katolickich w Polsce i na Słowacji*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 49, s. 152–153; P. Kaleta, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014, s. 229–250.

²⁷ P. Stanisław, *Ubezpieczenie społeczne...*, s. 110 i n.

²⁸ J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 248–249. Por. P. Stanisław, *Status ubezpieczeniowy osób duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, nr 1, s. 101–116.

Osoby, które posiadają na terytorium Polski status osoby duchownej, obowiązkowo podlegają ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu, zaś dobrowolnie – ubezpieczeniu chorobowemu. Po okresie transformacji ustrojowej z Funduszu Kościelnego, który jest zasilany ze środków budżetowych, finansowane są dopłaty do ubezpieczenia osób duchownych nieposiadających umowy o pracę. Składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe oraz wypadkowe za członków zakonów kontemplacyjno-klauzurowych i misjonarzy finansowane są w całości przez Fundusz Kościelny (w okresach pracy na terenach misyjnych). Natomiast składki na obowiązkowe ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe pozostałych duchownych są finansowane przez osoby duchowne w wysokości 20% składki i Fundusz Kościelny w wysokości 80% składki²⁹.

Podsumowanie

System ubezpieczeń społecznych w okresie III Rzeczypospolitej Polskiej ulegał wielu zmianom, które wynikały ze zmian w prowadzonej przez państwo polityce społecznej. Ze świadczeń oraz ubezpieczeń społecznych korzystają dzisiaj prawie wszyscy, dlatego też są tak ważne dla osób duchownych, które w poprzednim ustroju były ich pozbawione. Podsumowując, obowiązujący stan prawny nadal jest daleki od ideału. Postuluje się wiele zmian prawnych dla tej grupy dotyczących m.in. aspektu wymiaru składki oraz sposobu finansowania składki na ubezpieczenia społeczne osoby duchownej, która jako osoba zatrudniona na podstawie stosunku pracy osiąga z tego tytułu przychód niższy od kwoty najniższego wynagrodzenia, jak i wielu innych problemów które wymagają dokładnej analizy pod kątem prawnym.

Bibliografia

- Borecki P., *Uprawnienia i obowiązki osób duchownych*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/t,3244> (25.09.2022).
- Chojna-Duch E., *Podstawy finansów publicznych i prawa finansowego*, Warszawa 2012.
- Czohara A., *Podstawy prawne zadań Funduszu Kościelnego* [w:] *Pro bono Reipublicae. Księga Jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. P. Borecki, A. Czohara, T.J. Zieliński, Warszawa 2009.
- Jackowiak U., *Ubezpieczenie społeczne duchownych*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1998, nr 5.
- Kaleta P., *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014.
- Krukowski J., Warchałowski K., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.
- Krzywkowska J., Poterała T., *Źródła dochodu duchownych katolickich w Polsce i na Słowacji*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 49.
- Kuczma P., *Prawo do zabezpieczenia społecznego* [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014.

²⁹ J. Krzywkowska, T. Poterała, *Źródła dochodu...*, s. 155.

- Łapiński A., *Historia religii. Słownik terminologiczny*, Warszawa 1995.
- Mezglewski A., *Pojęcie „duchownego” w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2001, t. II.
- Muszalski W., *Prawo socjalne*, Warszawa 1999.
- Nowak I., *Duchowni prawnie uznanych wyznań jako świadkowie w postępowaniu podatkowym*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu” 2021, nr 3.
- Oniszczyk J., *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005.
- Osuchowska M., *Pojęcie duchownego w świetle przepisów o wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 7–8.
- Pieron B., *Równe czy identyczne traktowanie osób duchownych w prawie polskim?*, „Annales Canonici” 2017, nr 13.
- Poniatowski M., *Zespół praw i obowiązków osoby duchownej jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym zwyczajnym*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. XXI.
- Przesmycki K., *Ubezpieczenie wypadkowe osób duchownych*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/eme-rytury-i-renty/artykuly/8055304,ks-krzysztof-przesmycki-ubezpieczenie-wypadkowe-osob-duchownych.html> (3.10.2022).
- Stanisławski T., *Formy zatrudnienia duchownego w instytucjach kościelnych po II wojnie światowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. XXI.
- Stanisz P., *Finansowe i majątkowe aspekty działalności kościołów i innych związków wyznaniowych*, Warszawa 2011.
- Stanisz P., *Status ubezpieczeniowy osób duchownych zatrudnionych na podstawie stosunku pracy*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, nr 1.
- Stanisz P., *Sytuacja prawna osób duchownych* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- Stanisz P., *Ubezpieczenie społeczne osób duchownych – charakterystyczne cechy i perspektywy zmian* [w:] *Systemy ubezpieczeń społecznych – między solidaryzmem a indywidualizmem*, red. M. Żukowski, Warszawa–Lublin 2014.
- Szadok-Bratuń A., *Instytucja zawarcia małżeństwa „konkordatowego” przykładem nietypowej prywatyzacji zadań publicznych* [w:] *Prawne aspekty prywatyzacji*, red. J. Blicharz, Wrocław 2012.
- Ubezpieczenie społeczne i ubezpieczenie zdrowotne osób duchownych*, ZUS, Warszawa 2020.
- Ubezpieczenia społeczne. Poradnik dla osób starszych*, „Biuletyn RPO – Mat.” 2013, nr 79.
- Uścińska G., *Prawo ubezpieczeń społecznych. Zasady, finansowanie, organizacja*, Warszawa 2022.
- Wagner B., *Podmiotowy zakres ubezpieczeń emerytalnego i rentowego*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1999, nr 3.
- Zieliński T., *Ubezpieczenia społeczne pracowników. Zarys systemu prawnego – część ogólna*, Warszawa–Kraków 1994.

Streszczenie

Ubezpieczenia społeczne stanowią podstawową formę zabezpieczenia społecznego zapewnionego przez Konstytucję RP oraz są ważnym instrumentem prowadzenia polityki społecznej przez państwo. Zreformowany system ubezpieczeń społecznych w Polsce funkcjonuje już od ponad 20 lat, odkąd wszedł w życie 1 stycznia 1999 r. Objął on również osoby duchowne. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie oraz omówienie problematyki prawnej związanej z ubezpieczeniami społecznymi osób duchownych w okresie III Rzeczypospolitej Polskiej. W opracowaniu posłużono się metodą dogmatyczno-prawną niezbędną do omówienia przedmiotowego zagadnienia.

Słowa kluczowe: ubezpieczenia społeczne, Fundusz Kościelny, osoba duchowna, Trzecia Rzeczpospolita

SOCIAL INSURANCE FOR CLERGY IN THE III REPUBLIC OF POLAND – SELECTED ASPECTS

Summary

Social security is the basic form of social security provided by the Constitution and is an important instrument in the conduct of social policy by the state. The reformed social security system in Poland has been in operation for over 20 years, when it entered into force on 1 January 1999. It also extended to clergy. The aim of this article is to present and discuss the legal issues related to social insurance for clergy in the period of the Third Polish Republic. The thesis uses the dogmatic and legal method necessary to discuss the issue in question.

Keywords: social insurance, Church Fund, a clergyman, Third Republic